

СЕКЦІЯ 8 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.1

ОСНОВНІ СУЧАСНІ ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Акулова Н.В., здобувач
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті аналізуються сучасні функції кримінального права. Звертається увага, що поняття й ознаки функцій цієї галузі права потребують подальших досліджень із застосуванням комплексних підходів до їх оцінки. Так, функції кримінального права мають внутрішні ознаки, що характеризують зміст, спрямованість, цілі тощо цієї галузі. Водночас потребує аналізу їх співвідношення із завданнями кримінального права, його цілями й можливостями. Такий комплексний підхід має дати змогу більш точно визначити природу сучасних функцій кримінального права.

Ключові слова: кримінальне право, завдання та цілі кримінального права, функції кримінального права, кримінально-правова норма.

В статье анализируются современные функции уголовного права. Обращается внимание, что понятие и признаки функций этой отрасли права требуют дальнейших исследований с применением комплексных подходов к их оценке. Так, функции уголовного права имеют внутренние признаки, характеризующие содержание, направленность, цели и другие признаки этой отрасли. В то же время требует анализа их соотношение с задачами уголовного права, его целями и возможностями. Такой комплексный подход должен дать возможность более точно определить природу современных функций уголовного права.

Ключевые слова: уголовное право, задания и цели уголовного права, функции уголовного права, уголовно-правовая норма.

Akulova N.V. MODERN BASIC FUNCTIONS OF CRIMINAL LAW

The article analyzes the current function of criminal law. The attention that the concept and features of this branch of law functions require further research with a comprehensive approach to their evaluation. For example, criminal law functions have internal features that characterize the content, focus, goals, and other signs of the industry. At the same time, it requires an analysis of their relationship with the objectives of the criminal law, its objectives and capabilities. This integrated approach should provide the opportunity to define more precisely the nature of the advanced features of criminal law.

Key words: criminal law, tasks and objectives of criminal law, criminal law functions, criminal law rules.

Складний період розвитку української державності потребує постійного звернення до правового забезпечення процесів еволюційного розвитку, правової охорони найбільш важливих суспільних інтересів. У виконанні цих завдань важлива роль належить кримінальному праву. Застосування норм цієї галузі права потребує врахування не лише загальних положень, які характеризують це право, а й оцінки сучасних особливостей розвитку української державності та відображення цього чи вірогідності такого відображення в нормах кримінального права. Незважаючи на існуючі дискусії із цього приводу, основну увагу, на нашу думку, варто звернути на можливості кримінального права в напрямі збереження встановленої в державі системи суспільних відносин. Саме для аналізу можливості виконання цього важливого соціального завдання необхідно дослідити функціональні можливості сучасного кримінального права.

Традиційно функції кримінального права розглядаються на навчальному рівні, переважно в підручниках і навчальних посібниках. Цьому

є пояснення, яке багато в чому пов'язується з тим, що поняття функцій права в цілому та кримінального права зокрема є досить опрацьованими. Однак, на нашу думку, сутність права, його предмет, метод, функції, повинні відображати те, як саме, у якому напрямі відбувається процес державного будівництва й розвитку суспільства, яким є зміст таких змін тощо. Тому сучасний етап суспільного розвитку також потребує аналізу.

Кримінальне право, як відомо, аналізується в декількох значеннях, у тому числі як галузь права, галузь законодавства, галузь юридичної науки та навчальна дисципліна. Розглядаючи кримінальне право як галузь права, необхідно враховувати, що ним визнається система, сукупність юридичних норм, що встановлюють, які саме суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання належить застосовувати до осіб, що їх вчинили [1, с. 4]. Кримінальне право має свої функції, предмет, метод тощо. Для того щоб уникнути додаткової дискусії щодо співвідношення кримінального права й кримінального зако-

нодавства, варто погодитись, що в загальному плані право – це інструмент суспільства, а закон – інструмент держави; кримінальне право виражає уявлення суспільства про злочинність, а закон – вимоги держави в цій сфері [2, с. 23]. Тому роздільний аналіз кримінального права й кримінального законодавства виглядає досить обґрунтованим.

Важливість дослідження функцій права у своєму загальному визначенні та на рівні конкретної галузі права пов'язується з тим, що саме функції можуть найбільш чітко показати основні напрями правового впливу, що у свою чергу дасть змогу встановити роль права в регулюванні суспільних відносин, його дію, призначення в суспільстві. Загалом функції права повинні мати певну стабільність і постійність, оскільки вони повинні забезпечувати такі напрями й такий зміст регулятивного впливу, без яких суспільство не може обійтись або не може замінити іншими регуляторами. Водночас функції права повинні мати здатність реагувати на зміни основних завдань і цілей, що стоять перед цією політико-правовою системою в певний історичний період, адекватним перерозподілом засобів та способів юридичного впливу. Функції права мають комплексний, системний характер.

Складна природа права як соціального та юридичного регулятора зумовлює розподіл функцій на загальносоціальні та спеціально-юридичні. Загальносоціальні функції, не деталізуючи аналіз цього визначення, загалом виражають роль права як соціального регулятора регламентації суспільних відносин у різних сферах суспільного життя. У зв'язку із цим виділяють такі загальносоціальні функції права: політичну, економічну, соціально-контроль, виховну, культурно-історичні функції тощо. Вважається, що загальносоціальні функції – це основні напрями її впливу на суспільство, юридичну науку та практику [3, с. 13].

Проте якщо загальносоціальні функції мають так званий зовнішній характер і відображають вплив права на інші сфери суспільного життя, то спеціально-юридичні функції показують, які можливості й регулятивні прийоми використовуються правом для вирішення вже своїх, так би мовити, безпосередніх завдань. При цьому виділяють основні й допоміжні функції. До основних належать регулятивна та охоронна функції, а до допоміжних – відновлювальна, компенсаційна, обмежувальна, каральні тощо [4, с. 6–9].

Такі загальні положення дають змогу дослідити основні функції кримінального права. Досить традиційно виділяють регулятивну й охоронну функції [5, с. 176]. Багато фахівців вважають, що регулятивна функція присутня в кримінальному праві, наприклад, у вигляді так званих заохочувальних норм [6, с. 10–11].

На нашу думку, охоронна функція кримінального права є не просто однією з основних, а навіть основною функцією кримінального права. Ця функція полягає в правовому забезпеченні охорони найбільш важливих для функціонування держави груп суспільних відносин [7, с. 9]. Інші галузі права, закріплюючи й регулюючи певні суспільні відносини, спри-

ють їх розвитку та реалізації. Кримінальне ж право охороняє ці відносини від злочинних посягань. Порушення таких відносин створює необхідні правові передумови для реалізації цієї функції шляхом застосування до осіб, які вчиняють відповідні суспільно небезпечні діяння, положень законодавства про кримінальну відповідальність.

Охоронна функція кримінального права має декілька аспектів своєї реалізації. Первинний аспект полягає в тому, що кримінальне право бере під свою охорону найбільш важливі групи суспільних відносин, встановлюючи кримінальну відповідальність за дії, що порушують «недоторканність» відповідних суспільних відносин. Наступний етап охоронної функції полягає в тому, що в разі порушення встановлених законодавчих заборон кримінальне право отримує підстави для практичної реалізації своїх положень, які можуть проявитись у вказаних напрямках. Говорячи про охоронну функцію кримінального права, варто звернути увагу на те, що вона може реалізовуватись під час виконання профілактичних завдань, на що прямо вказується в ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України. На нашу думку, саме в можливості такої комплексної реалізації завдань охоронної функції кримінального права (закріплення «недоторканності» конкретної групи суспільних відносин (окремих суспільних відносин), встановлення умов застосування кримінально-правових заходів, запобігання злочинам) полягає охоронна функція кримінального права.

До елементів механізму кримінально-правової охорони належать норми кримінального права, кримінально-правові відносини, кримінальна відповідальність. Провідною ланкою є система кримінально-правових норм, які встановлюють відповідні заборони щодо правил поведінки людей, а їх «непорушність» охороняється державою. У свою чергу виконання нормативних вимог упорядковує вчинки людей, тим самим забезпечуючи вирішення завдання, поставленого перед кримінальним законом, – охорону найважливіших соціальних цінностей.

Кримінально-правові норми реалізуються через кримінально-правові відносини. Найбільш традиційним є розуміння правовідносин як конкретних суспільних відносин, що виникають на основі норм права та за станом передбачених нормою фактів, що у свою чергу являє собою юридичний зв'язок між його суб'єктами, змістом якого є суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Суб'єктами кримінальних правовідносин виступають, з одного боку, як постає з викладеного, держава в особі правоохоронних органів, а з іншого, говорячи про наш напрям дослідження, – громадяни.

На громадян покладається обов'язок утримуватись від вчинення злочинів (кримінально-правових дій) та надається можливість здійснювати певні активні кримінально-правові дії за наявності в нормі приписів (у межах правовідносин громадянам надаються певні суб'єктивні права на вчинення таких дій: необхідна оборона, крайня необхідність, затримання злочинця тощо).

Цим правам та обов'язкам громадян відповідають права й обов'язки держави, які виконують представники правоохоронних органів: обов'язок здійснювати контроль за виконанням громадянами обов'язків щодо утримання від вчинення злочинів; обов'язок не застосовувати заходи кримінально-правового впливу до осіб, які використовують надані їм права (на необхідну оборону, затримання злочинця, крайню необхідність тощо); право вимагати від громадян певної поведінки.

Правовідносини, що виникають із моменту вчинення злочину, наповнюються відповідним змістом. Для громадянина (особи, яка вчинила злочин) це обов'язок понести покарання за скоєння злочину й зазнати наслідків, передбачених законом; право вимагати точної оцінки вчиненого злочину відповідно до приписів закону, а також призначення судом справедливого й суворо індивідуалізованого покарання, співмірного небезпеці та тяжкості вчиненого.

Держава в такому разі має право залучити злочинця до кримінальної відповідальності, призначити йому покарання, привести вирок у виконання, а також несе обов'язок точно кваліфікувати скоєний злочин, призначити в суді справедливе й суворо індивідуалізоване покарання.

Говорячи загалом про охоронну функцію кримінального права, варто звернути увагу на суттєву обставину, що по-різному оцінюється в теоретичних дослідженнях. Ідеться про співвідношення кримінально-правової охорони й кримінально-правового захисту. Досить часто охоронна функція кримінального права та кримінально-правовий захист розглядаються як синоніми [8, с. 456]. Однак це різні поняття, кожне з яких по-різному визначає завдання й сутність кримінального права. Так, охоронна функція має ширше завдання та більш ранній характер, ніж захисна функція. Охоронна функція повинна насамперед утримати особу (осіб) у прагненні вчинити злочин до притягнення їх до кримінальної відповідальності за порушення кримінально-правової заборони.

Сучасне звернення до дослідження проблем охоронної функції кримінального права багато в чому зумовлюється необхідністю аналізу цих проблем на сучасному етапі розвитку нашої державності. Прийняття в 1996 р. Конституції України, у 2001 р. – нового Кримінального кодексу України, а також прийняття низки інших основних нормативно-правових актів не просто змінили, а навіть сформулювали нові завдання для всієї правової системи й кожної галузі права. Усе це отримало нову динаміку останнім часом. Так, прийняття Стратегії національної безпеки України, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», нової редакції Воєнної доктрини України та

інших принципових нормативно-правових актів формулює нові чи значно уточнює загальноправові й галузеві правові завдання. Саме тому, розуміючи, що функції кримінального права поруч із відомими визначеннями повинні розглядатись як дієвий інструмент кримінально-правової політики, дослідження цієї проблематики необхідно продовжувати. Варто не лише розкривати зміст функцій кримінального права, а й розробляти таку систему кримінально-правових функцій, яка відповідатиме об'єктивним умовам функціонування держави та розвитку права.

По-перше, незважаючи на всю «суверенність» функцій кримінального права, їх не потрібно розглядати відокремлено від його завдань і цілей. Усі процеси криміналізації відповідних діянь, їх законодавчого закріплення, практичної реалізації правових положень повинні мати так зване погодження цілей, завдань і функцій кримінального права. Саме за таких умов необхідний зв'язок між цими визначеннями надаватиме кримінальному праву необхідну ефективність.

По-друге, під час дослідження функцій кримінального права варто не лише звертати увагу на їхні, образно кажучи, зовнішні прояви, а й встановлювати їхні внутрішні характеристики: зміст функцій, природу, співвіднесення та ієрархію між можливими й реальними функціями кримінального права. Саме такі напрями дослідження функцій кримінального права нададуть їм необхідної ефективності в сучасних складних умовах розвитку української державності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник для юрид. вузів і фак-тів] / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.] ; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х. : Право, 1997. – 368 с.
2. Навроцкий В.А. Уголовное право и уголовное законодательство: соотношение понятий / В.А. Навроцкий // Право Украины. – 2011. – № 9–10. – С. 20–29.
3. Теорія держави і права : [підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / [О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.] ; за ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
4. Теория государства и права : [учебник для вузов] / под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. – 2-е изд., изм. и доп. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 2001. – 616 с.
5. Теория государства и права : [учеб. пособие] / [А.Ю. Олейник, А.Ю. Гусарев, А.Л. Слюсаренко] ; отв. ред. А.Ю. Олейник. – К. : Юринком Интер, 2001. – 444 с.
6. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України / П.В. Хряпінський. – Х. : Право, 2008. – 234 с.
7. Кримінальний кодекс України. – Х. : Право, 2013. – 308 с.
8. Бондаренко Н.О. Функції кримінального права / Н.О. Бондаренко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – 2005. – Вип. 25. – С. 453–459.